

A bizalmi vagyonkezelés funkcióját betöltő jogintézmények jogtörténeti összehasonlítása

Pápai Márta

Szegedi Tudományegyetem
Állam-és Jogtudományi Kar, Európai Jogtörténeti Tanszék
e-mail: papaimarti93@gmail.com

Absztrakt

2014. március 15-én az új Ptk. hatálybalépésével bevezetésre került Magyarországon a bizalmi vagyonkezelés, amely számos más angolszász és kontinentális jogrendszerű országban, valamint az iszlám jogban is létezett már. Bár nővum a hazai szabályozásban (hozzáteszem hazánkban is voltak előzményei!), mégis több évszázados múltra tekint vissza.

A tanulmányom célja ezen jogintézmény jogtörténeti előzményeinek, azok céljainak feltárása, valamint ezen célok összehasonlítása. Terjedelmi okok miatt elsősorban az angolszász use-t, trustot, valamint a magyar szabályozás egyes előzményeit mutatom be. A célok mellett a jogintézmény visszaélésekre való alkalmasságát is vizsgálom. A hatályos magyar szabályozást is érintem, de a tanulmány célja nem a jelenlegi magyar szabályozás ismertetése.

Előadásomban a leíró módszer dominál, de ezek mellett alkalmazom a jogtörténeti összehasonlító, valamint a kritikai elemző módszert is.

Kulcsszavak: *bizalmi vagyonkezelés, jogtörténeti összehasonlítás, visszaélés*

1. AZ ANGOL TRUST ELŐDJE: A USE

Tanulmányomban a use-zal foglalkozok először, mert bár egyre több magyar nyelvű szakirodalom jelenik meg a bizalmi vagyonkezeléssel és a trusttal kapcsolatosan, a use-zal kevesen foglalkoznak. Sándor István művéből indultam ki, számos angol nyelvű forrást is felhasználtam.

A use eredete vitatott, ötféle teória is létezik: római eredet, germán eredet, római-germán eredet, angol eredet, iszlám eredet. Az első szerint, a use elődje a római jogi fideicommissum. Ezt a papság hozta be angol területekre, azért, hogy kijátsszák a mortmainnel kapcsolatos statútumokat, sokan kánonjogászoknak tulajdonítják ezt az ötletet. Azonban amíg a fideicommissum csak végrendelkezés útján történő vagyonátháramlásról szólt, addig az angol use esetén csak ritkán volt szó végrendelkezésről. Kétségtelen, hogy eleinte mindkettő a bizalmon alapult. A

germán teória szerint (fő képviselője: Mr. Justice Holmes) a Salman vagy a Treuhand tekinthető az előzményének. A Lex Salicában ugyanis megtalálható a Salmannus, aki tulajdonátruházások véghezvitelét segítette elő, különösen örökös ki-nevezése, adoptálása esetén. E szerint a teória szerint a normann hódításig, Hódító Vilmosig, 1066-ig vezethető vissza a use. A Száli törvényből sok mindent átvettek Hódító Vilmos ideje alatt, mindezidáig nem létezett a Salman jogintézménye az angolszász jogban. A római-germán teória (Maitland) szerint a use a latin ad opus (valakinek a javára) szóból származik. A 9. században jelent meg Angliában, a longobárdoknál, frankoknál is megjelent, és innen jön a koncepció, hogy germán forrásokból származik. Ames professzor szerint pedig angol eredetű, nincs neki kontinentális jogi előzménye, a use keletkezése akkorra tehető, amikor a legelső döntést meghozták a use kikényszerítéséről, tehát a 15. század elején született meg. Létezik egy ötödik elmélet is, amely szerint a use az iszlám waqfra vezethető vissza, a Közel-Keletről hazatérő keresztes lovagok vezették be az angol jogrend-szerbe a use-t és a trustot.¹ Waqfot már Mohamed próféta is hozott létre, azonban meg kell említeni, hogy a Korán nem ad parancsot waqfok létrehozására. A waqf jogintézményével mecseteket, árvaházakat, egyházi iskolákat tartanak fenn, jótékonyági, egyházi célokat szolgál, a vagyon érintetlen marad, csak a vagyon hasznait fordítják ezen célokra.² Érdekes, hogy speciális esetekben waqf esetén nincs vagyongazdálkodó, így a kedvezményezettek maguk működtetik az alapítványt, mivel az iszlám jog virtuális tulajdonosként tekint rájuk. A waqfnak a modern közoktatásban rendkívül jelentős szerepe van.³ A waqf álláspontom szerint az angol charitable trustra hasonlít leginkább.

A use fogalma: a hűbériséggel összefüggő földhasználattal kapcsolatos, nem az ingóságokkal. Ezen jogügylet által a földeket átruházzák a vazallusra/ kezelőre (feoffee to use), azzal a kikötéssel, hogy azt egy kedvezményezett javára használja. A föld használatának élvezése elválik a vagyongazdálkodó legal title-étől, utóbbinak gyakran csak passzív szerepe van, gyakran csak annyi a kötelezettsége, hogy lehetővé tegye a kedvezményezett számára, hogy előnyökre tegyen szert a földből. Ez a passzív use. Aktív use esetén „aktív” kötelezettségei vannak a vagyongazdálkodónak, például, hogy újra átruházza valakire a földet. A use fejlődésében a passzív use-ok nagyobb szerepet játszottak.⁴

¹ SMITH, DAVID T.: The Statute of Uses: A Look at Its Historical Evolution and Demise, in *18 Cas. W. Res. L. Rev.* 40, 1966, <http://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/view-content.cgi?article=4446&context=caselrev>, (2016.12.13, 41-43).

² FALUS ORSOLYA: Az iszlám alapítvány – a „waqf”, in *Jogtörténeti Szemle*, 2014/3. szám, <http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/TanszekiKiadvanyok/doc/JSZ201403.pdf>, (2017.01.26), 1-2.

³ Uo. 5.

⁴https://www.oxbridgenotes.co.uk/revision_notes/law-history-of-english-law/samples/history-of-uses-and-trusts, (2016.12.13), 1.

A use a feudális földbirtokrendszernek és az angol bírósági szervezet kettéosztottságának köszönheti létrejöttét, tehát létjogosultsága a jogtörténetbe nyúlik vissza.⁵ Eleinte csak a vagyonkezelő lelkiismeretén múlt a use teljesedésbe menése, mivel nem volt olyan writ, amivel a common law bíróságok előtt érvényesíteni lehetett volna. A 14. század vége felé az equity bíróságok kezdtek el kibocsátani olyan döntéseket, amelyek alapján érvényesíteni lehetett a use-t.⁶

A use-t rendkívül sokféle esetben használták, ezek közül csak az általam legérdekesebbnek tartott eseteket sorolom fel.

A use használata a ferences rendi szerzetesekkel is összefüggésbe hozható. Maitland professzor bizonyítékot talált arra, hogy templomokat és kolostorokat már a 9. században püspökök use általi használatára bízták, a 13. században pedig magánszemélyek (családon belül) is igénybe vették ezt a jogintézményt, elterjedt azonban csak a ferences rendi szerzetesek megjelenésével vált 1224 után. A szerzetesrend szabályai tiltották, hogy tulajdonnal rendelkezzenek, azonban a beteget, időseket, szegényeket el kellett valahogyan látniuk. Erre szolgált a use intézménye esetükben, így a kórházak, szegényházak nem az ő tulajdonukban álltak, hanem más szervezetekben, azonban a szerzetesek használták őket a use szabályai szerint. Más vallásos szervezetek az 1279-es Statute of Mortmain után kezdték el elsajátítani a use-t.⁷

„Az 1279-ben elfogadott Statute of Mortmain megtiltotta az egyház számára az ingatlanok tulajdonjogának megszerzését, majd néhány hónappal később lehetővé tette azt, azonban csak a Korona engedélyével. Az engedély megszerzése drága és hosszas, akár 30 évig tartó folyamatot jelentett. A közbenső időszakra ezért az egyház bizalmi embert kért fel az ingatlan tulajdonjogának megszerzésére.”⁸

A mortmain szó a földeknek és bérleteknek azt az állapotát jelenti, hogy azokat egyházi vagy más szervezet elidegeníthetetlenül birtokolja. A mortmain (amely angolul „dead hand”), megfosztotta a hűbérurakat számos feudális bevételtől, ezért a 13. és 16. század között számos olyan törvényt fogadtak el, amelyek kimondták, hogy mortmaint csak a korona engedélyével lehetett alapítani, ezen szabály megszegése esetén a korona elkobozta azt.⁹

⁵ CSIZMAZIA NORBERT – SÁNDOR ISTVÁN: A bizalmi (fiduciárius) vagyonkezelés modelljei és a Ptk. reformja, in *Polgári Jogi Kodifikáció*, IV. évfolyam 4. szám, <http://ptk2012.hu/wp-content/uploads/2012/11/2002-4kodi.pdf>, 2017. január 17. 13.

⁶ <https://www.britannica.com/topic/use>, 2016. december 13.

⁷ F. FRATCHER, WILLIAM: Uses of Uses, in *Vol. 34 Mo. L. Rev. (Missouri Law Review)* 1969, 39-40.

⁸ SÁNDOR ISTVÁN: *A bizalmi vagyonkezelés és a trust*, 2014, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest 54.

⁹ <https://www.britannica.com/topic/mortmain>, (2017.01.16).

Az első mortmainnel kapcsolatos törvény (1279) kimondja, hogy bár már korábban is megállapításra került, hogy egyházi emberek és mások a hűbérúr engedélye és akarata nélkül ne léphessenek hűbérbirtokba, mégis számos módon hűbérbirtokhoz jutottak (ajándékozás, adásvétel útján), túl sok földet vontak így el a hűbéruraktól, így a hűbérurak elveszítették jogukat még a birtok háramlás útján történő megszerzéséhez is. A királyság érdekében ezt a helyzetet orvosolni kell, tehát egyházi emberek és mások földeket, bérleteket vásárolnak vagy adnak el, vagy ajándékozás vagy bérlet útján jutnak hozzá, vagy bármilyen jogcímen kapják azokat mástól, vagy fortély/megtévesztés útján szerzik meg, ezen földek és bérletek kapcsán érvényesül a mortmain elkobzás terhe mellett. Ha azonban ezen törvény megsértése bekövetkezik akár csalás/fondorlat által, jogosnak ismerjük el, ha a legközelebbi hűbérúr 1 éven belül visszaszerzi és a hűbérbirtokot, mint örökséget birtokolja.¹⁰

„A Rózsák Háborúja idején, amikor az angol arisztokrácia tekintélyes része hadban állt a York- vagy a Lancaster-ház oldalán, a földbirtokosok szívesen bízták birtokukat egy semleges, háborúban részt nem vevő barátjukra, bizalmasukra use formájában családtagjaik vagy saját maguk javára, hogy ezáltal elkerüljék birtokuk elkobzását abban az esetben, ha a háborúban a másik oldal kerekedne felül, s ők a vesztesek oldalán állnának.”¹¹

A use hasonlított célját tekintve a római jogban ismert fiducia cum amico contractára.

A fiducia már a primitív forgalmi viszonyok között is megjelent, amikor a pénzforgalom kicsi volt, a kölcsön fejében nem pénzt, hanem valamilyen tárgyat adtak át.¹²

Kialakulási ideje bizonytalan, Noordraven elmélete szerint egyik fajtáját, a fiducia cum amico contractát már a XII táblás törvények idején is alkalmazták. Célja elsősorban az volt, hogy a pater familias megóvja a vagyonát addig, amíg háborúba kell állnia, azáltal, hogy a vagyonát átruházza egyik barátjára, aki később majd visszaszámaztatja azt rá.¹³ Tehát a vagyon védelmét szolgálta háború idején, az angol use-nál is ezt a szerepet töltötte be.

¹⁰Statutes of Mortmain, 1279, http://www.liquisearch.com/statutes_of_mortmain/text_of_the_first_statute_1279, (2016.12.13).

¹¹ CSIZMAZIA-SÁNDOR: *i. m.* 13.

¹² MOLNÁR IMRE – JAKAB ÉVA: *Római jog*, 2008, Generál Nyomda Kft., Ötödik, átdolgozott kiadás, Szeged, 221.

¹³ POZSONYI NORBERT: *Zálogpraxis az ókori Rómában* (PhD értekezés), 2012, <http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=15648>, (2017.01.11), 107-108.

(A fiducia másik fajtája a fiducia cum creditore contracta, amely során az adós átruházza a dolog tulajdonjogát a hitelezőre, majd miután teljesített az adós, a hitelező az adósra visszaruházza.¹⁴

A fiducia esetében a visszaszármaztatás joga kezdetben csak a bizalmon alapult, később a praetor keresetet adott annak érvényesíthetőségéhez.¹⁵)

A 15. században a legtöbb use-t a következő négy okból alapították: 1) csalásban való részvétel 2) feudális kötelezettségek elkerülése 3) föld felett tudjanak végrendelkezni a use segítségével 4) földről szóló megegyezések kialakítását könnyítette meg.¹⁶

Tehát a use alapvetően a háborúk idején védte a hadba vonulók vagyonát, illetve a szerzetesrendek szegénységi fogadalma ellenére biztosította, védte a vagyont. Azonban már itt is megjelent a visszaélési célzat, amikor a feudális terheket játszották ki a use segítségével. Tehát a trust (ill. use) már a létrejöttétől fogva kétarcú jogintézmény: védte a vagyont, ugyanakkor különböző adókat is ki lehetett kerülni vele.

Nem véletlen, hogy megszületett a Statute of Uses. VIII. Henrik azért bocsátotta ki ezt a statútumot, mert szüksége volt bevételi forrásra. Kölcsön nem kérhetett, mivel az tovább rontotta volna a népszerűségét, amely így is megfakult a házassági ügyei, valamint az egyházzal kapcsolatos rendelkezései miatt. Felülvizsgálta tehát a feudális jövedelmeket és rájött, hogy azok jelentősen megcsappantak, azokat kellett valahogyan pótolnia. 1529-ben meg is tette az első intézkedéseket. 1529-ben és 1532-ben is elbukott, de nem adta fel. A nemesekkel, földtulajdonosokkal, a House of Commons tagjaival, a jogászokkal is kompromisszumot kellett kötnie. A jogászok igazságérzete mellett (hogy a use-okat család céljából is felhasználják) az is hatott rájuk, hogy féltékenyek voltak a kancelláriára, mivel a use-okat equity bíróságok előtt bírálták el, és így a jogászok fontos bevételektől estek el. A jogászoknak tehát érdekében állt, hogy a use-okat a common law bíróságok bírálják el.¹⁷ A Statute of Use-nak négy fő célja volt: 1) a király jövedelmének helyreállítása 2) végrendelkezéshez (ingatlanról) való jog eltörlése 3) az átruházás nyilvánosságának biztosítása 4) a legal és equitable tulajdon elválasztása.¹⁸ A Statute of Uses azonban népszerűtlen volt. Az a cél, hogy a király feudális bevételeit visszaállítsák többé kevésbé rejtve maradt (bár emiatt is népszerűtlen volt) A legfőbb baj az volt, hogy a hatalom túl nagy nyomást gyakorolt a use által történő földről történő végrendelkezés elterjesztéséhez (devise), és ez nem is maradt

¹⁴ Uo. 109.

¹⁵ MOLNÁR – JAKAB: *i. m.* 222.

¹⁶https://www.oxbridgenotes.co.uk/revision_notes/law-history-of-english-law/samples/history-of-uses-and-trusts, (2016.12.13) 1.

¹⁷ SMITH: *i. m.* 47-50.

¹⁸ Uo. 53-54.

rejtve. A végrendekezés jelentőségének ilyen formában történő megerősítését még VIII. Henrik sem tudta véghezvinni. Nem véletlenül fogadták el később a Statute of Willst.¹⁹

Látnunk kell tehát, hogy a use-t, a római jogi jogintézményeket, a wakfot, a salmant nem lehet külön-külön, egymástól elkülönülten értelmezni. Célszerű egymáshoz viszonyítva vizsgálni ezen jogintézményeket, ugyanis nem tudhatjuk és talán sohasem tudjuk meg, hogy melyik milyen hatással volt a másik hasonló funkciót betöltő jogintézményre.

2. AZ ANGOLSZÁSZ TRUST, AVAGY „AZ ANGOLSZÁSZ EMBER ŐRZŐANGYALA”

Nem véletlenül nevezik a trustot az angolszász ember őrzőangyalának: a trust végigkísérte az angolok egész történelmét, mint már láthattuk a jogtörténeti részben a trust előzménye, a use számos esetben megvédte az angolokat háborúk idején (Rózsák háborúja, keresztes háborúk). Békeidőben pedig a feudális terhekkel kapcsolatosan is védőhálót nyújtott (persze csak bizonyos mértékben) a földesúrral szemben. Az egész jogi kultúrájukba beleivódott ez a jogintézmény. A mai napig jelen van az angol jogrendszerben, annak ellenére, hogy a körülmények megváltoztak. Persze az idők folyamán újabb és újabb fajtái alakultak ki, az alapjai nem változtak meg.

2.1. A trust fogalmának meg nem határozhatósága

A trust fogalmát nagyon sokan megpróbálták már definiálni, de szinte mindegyik fogalomból hiányzik valami. Egyes szerzők (pl.: Sándor István) meg sem kísérelnek pontos definíciót adni, csak a jogintézmény körülírására tesznek kísérletet. Sok forrás áttanulmányozása után a következő mondatokkal tudnám meghatározni a trustot:

A trust egy kettős tulajdonjogi jogviszony, amelyben a tulajdonjog mind a vagyongazdát (trustee), mind a kedvezményezettet (beneficiary) megilleti. A vagyongazdát (settlor) a trust deedben (trust instrumentben) pontos utasításokat ad a vagyongazdát arra, hogy miként kezelje a vagyont a kedvezményezett javára. A kezelt vagyont a saját vagyonától elkülönítetten kell kezelnie. A trust a bizalmon alapul.

¹⁹ BORDWELL, PERCY: The repeal of the Statute of Uses, in 39 *Harv. L. Rev.* 466, 1925-1926, 470.

2.2. A kettős tulajdonjog kérdése

Az angol trust egyik legjellemzőbb tulajdonsága a kettős tulajdonjog. Ez a következőket jelenti:

Két jogcímet különböztetünk meg: a legal title-t (hivatalos jogcím, ez a vagyongazdálkodót (trustee) illeti meg) és az equitable title-t (használóhoz való jogot jelenti, ez a kedvezményezettet (beneficiary) illeti meg). Gyakorlatilag és történelmileg az equitable title az a jogcím, amelyet az equity bíróság előtt lehetett régen érvényesíteni. A legal title azt jelenti, hogy a vagyongazdálkodó joga van eladni, megterhelni vagy máshogy kezelni a vagyont (property), de nagyon fontos: nem a saját javára, hanem mások javára.²⁰

2.3. A trust fajtái

A trustokat többféleképpen lehet csoportosítani. A következőekben csak egy-két csoportosítási szempontot, illetve egy-két fajtáját mutatom be, a teljesség igénye nélkül.

Vannak végrendeleti (testamentary) trustok (ezt végrendelettel hozzák létre, halál esetére) és élők között létrejött trustok (inter vivos), amelyeket a vagyongazdálkodó trust deedbe foglal.²¹

Különbséget tehetünk az express trust és az implied trust között is. Az express trust akkor keletkezik, amikor a vagyongazdálkodó kifejezett utasításával hozza létre a trustot, vagy maga a szándék a kifejezett, amellyel létre akarja hozni a trustot. Az express trustot gyakran végrendeletbe foglalják és a vagyongazdálkodó halálával lép hatályba.²² Az implied trustot a jog hozza létre, a körülmények alapján vélelmezik a létrejöttét, nem a vagyongazdálkodó kifejezett szándéka révén jön létre.²³

A discretionary trust esetében a vagyongazdálkodó belátására van bízva, hogy hogyan használják fel a trust jövedelmét. Arra vonatkozóan is kaphatnak döntési jogosultságot, hogy hogyan osszák szét a trust tőkéjét. A vagyongazdálkodó fel is halmozhatja a jövedelmet és hozzáadhatja a tőkéhez (accumulation trust).²⁴

²⁰ REUTLINGER, MARK: *Wills, Trusts, and Estates Essential Terms and Concepts*, Second Edition, 1998, AspenLaw&Business, formerly published by Little, Brown and Company, 151.

²¹ REUTLINGER: *i. m.* 147.

²² <http://www.estatesortrusts.co.uk/differences-between-implied-and-express-trusts.html> (2014.09.10).

²³ REUTLINGER: *i. m.* 159.

²⁴ <http://www.hmrc.gov.uk/trusts/types/discretionary-accum.htm> (2014.08.10).

A vulnerable beneficiaries trustot olyan személyek számára hozzák létre, akik fizikai vagy mentális fogyatékkal rendelkeznek, vagy olyanok számára, akiknek 18 éves koruk előtt meghalt a szülője.²⁵

A charitable trust (jótékonyági trust) célja elsődlegesen az, hogy a köz hasznát szolgálja vagy a közösség egy szűkebb csoportjának (részének) nyújtson előnyt (ezt nevezzük charitable/jótékonyági célnak). Public trustnak is szokták nevezni. A public trust a private trust ellentéte, amelynek az az elsődleges célja, hogy meghatározott személyeknek nyújtson támogatást.²⁶ A charitable trustnak nemhogy nem szükséges, hogy meghatározott kedvezményezettjei legyenek, hanem általában nem is lehetnek meghatározott kedvezményezettjei. Ha a trustot egy meghatározott személy javára vagy egy jól körülhatárolt, korlátozott csoport javára hozzák létre, a bíróság általában megállapítja, hogy nem charitable trustról van szó, mivel nem felel meg annak az elengedhetetlen kritériumnak, hogy a köz hasznát (a közjót) szolgálja.²⁷ Jótékonyági célnak számít például a szegények segítése, vallás vagy oktatás fejlesztése, egészségügy fejlesztése vagy néhány kormányzati cél is e körbe sorolható.²⁸

Mint láthattuk az angol trust egy teljesen egyedi jogintézmény, az összes sajátosságát, tulajdonságát szinte képtelenség bemutatni. Bár a magyar bizalmi vagyongazdálkodásnak nem szokták felsorolni a fajtáit, azonban a magyar bizalmi vagyongazdálkodás is rendkívül sok célt szolgál, amelyeket a későbbiekben fogok bemutatni.

3. A MAGYAR BIZALMI VAGYONKEZELÉS JOGTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

3.1. A hitbizomány

A bizalmi vagyongazdálkodás legrégebbi előzményének a hitbizomány tekinthető Magyarországon.²⁹ A hitbizomány „a nemesi családok vagyonának megőrzését és egyben tartását volt hivatott biztosítani egészen 1949-ig.”³⁰

²⁵ <http://www.inheritancesolutions.co.uk/trusts/what-are-the-different-types-of-trust.html>, 2014. augusztus 10.

²⁶ REUTLINGER: *i. m.* 214.

²⁷ Uo. 215.

²⁸ Uo. 214.

²⁹ ILLÉS ISTVÁN: Mire jó a bizalmi vagyongazdálkodás?, in *Jogtudományi Közöny*, LXVI. évfolyam, 2011. november, http://www.retianallpartners.hu/wp-content/uploads/2013/03/ILI_JT_Kozlony.pdf (2017.01.16), 552.

³⁰ Uo. 552.

Bár egyes szerzők nem sorolják a hitbizományt a bizalmi vagyonkezelés előzményei közé (például Sándor István), én megemlítem, egyetértek Illés Istvánal, mivel ez is ugyanúgy a vagyon védelmét szolgálta, mint a bizalmi vagyonkezelés. Hasonlóan a use-hoz, a hitbizomány is a háborúk alatt alakult ki és elidegenítési tilalom is fennállt mindkettő esetében. Ugyanúgy külföldi minta alapján került be a magyar jogrendszerbe. A legtöbben csak az új Ptk. előtti gyakorlattal, valamint a hatályba nem lépett Ptk.-val foglalkoznak, így én tanulmányomban erre helyezem a hangsúlyt.

A hitbizomány Kasztíliaiban alakult ki, a mórok elleni küzdelem során vették be, Magyarországon 1687-ben szabályozták először, 1848-ig azonban nem tudott elterjedni az ősiség miatt. Az ősiségnél és a hitbizománynál is kötött birtokról van szó, a különbség az, hogy az ősiségnél felosztásra kerül a birtok. 1653-ban Habsburg közvetítéssel jelent meg nálunk a hitbizomány először.³¹ A hitbizománynak nincsen egységes definíciója, a legfontosabb tartalmi elemek a következők: „az alapító által, királyi engedéllyel felruházott, meghatározott, kötött öröklési rendnek alávetett, eredete szerinti szerzett jószág vagy jószágok összessége, amelyre nézve elidegenítési és terhelési tilalom áll fenn.”³²

Ezzel szemben a római jogi fideicommissum alakszerűtlenül rendelt hagyomány, amit nem szabad összetéveszteni a magyar jogtörténetben használatos hitbizomány fogalmával.³³

„A hitbizomány (fideicommissum) kezdetben az örökhagyó formátlan kérése, amelynek teljesítését a hitbizományos „hűsége, megbízhatósága” (fides) biztosítja. A köztársaság korában még nem volt peresíthető. Csak erkölcsi kötelezettség terhelte azt, akinek az örökhagyó halál esetére szólóan valamit juttatott és azt megterhelte bizonyos kérés teljesítésével.”³⁴ Augustus korában vált perelhetővé, kötelmi hatállyal rendelkezett. A hagyomány és a hitbizomány folyamatosan egységesült, a jusztiniánuszi jogban egyenértékűvé váltak és végrendeletbe kellett foglalni. Tulajdoni keresettel akkor lehetett élni, ha a hagyomány megvolt a hagyatékbán, egyébként csak kötelmi keresetet lehetett érvényesíteni.³⁵

Mint láthatjuk, teljesen másról van szó, mint a római jogi fideicommissum esetében, mégis szokták a magyar hitbizományt is fideicommissumnak nevezni. Mi ennek az oka? Az 1687:9. tc. és az 1723:50 tc is a fideicommissum kifejezést

³¹ HOMOKI NAGY MÁRIA: *A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig*, 2001, JATE Press, Szeged, 81-82.

³² PERES ZSUSZANNA: *A magyar „hitbizományi” jog kezdetei* (doktori értekezés), 2009, Pécs, http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/peres-zsuzsanna/peres_zsuzsanna-vedes-ertekezés.pdf (2016.11.02), 26.

³³ BRÓSZ RÓBERT – PÓLAY ELEMÉR: *Római jog*, Második kiadás, 1976, Tankönyvkiadó, Budapest, 318.

³⁴ MOLNÁR – JAKAB: *i. m.* 396.

³⁵ BRÓSZ – PÓLAY: *i. m.* 318-319.

használta (a majorátus mellett), külföldi hatásra, pedig teljesen másról volt szó, mint a római jogi fideicommissum esetén. Hitbizományt eredetileg csak főnemesek alapíthattak, az 1723-as törvény ezt a jogot a köznemesekre is kiterjesztette. A magyar hitbizomány esetében a cél a család hírnevének fenntartására irányult, Frank nemzetségi díszöröklésnek nevezte el.³⁶ A fideicommissum elnevezés használata megfelelő a magyar hitbizomány esetén, számos szakirodalomban így hívják, azonban sajnos néhány esetben félreértésekhez vezethet.

3.2. A 2009. évi CXX. törvény

A hatályba nem lépett Ptk. előtt is létezett vagyonkezelés a gyakorlatban (tulajdonosi konstrukció, képviseleti konstrukció), azonban ezekkel mások is sokat foglalkoztak már, nem részletezem ezen kérdést.³⁷

A 2009. évi CXX. törvény is szabályozta már a bizalmi vagyonkezelési szerződést.³⁸ Nagyon sok különbség van ezen törvény és az új Ptk. szabályozása között. A 2009. évi CXX. törvény nagyban hasonlít a francia Code Civil szabályozására: például külön kiemeli, hogy a vagyonrendelő természetes vagy jogi személy is lehet,³⁹ illetve meghatározza a vagyonrendelői nyilatkozat kötelező tartalmát.⁴⁰

Fontosnak tartom megemlíteni a rendszerbeli elhelyezkedését: a hatályba nem lépett Ptk.-ban nem a megbízási szerződés altípusaként volt szabályozva, hanem az értékpapírok után, egy különálló részben, a felelősségtan előtt.⁴¹

Nekem ezen jogintézménnyel kapcsolatban a hatályba nem lépett Ptk. szerkezeti felépítése, a szabályok sorrendje logikusabbnak tűnik, mint ahogyan az új Ptk.-ban szerepel.

4. A BIZALMI VAGYONKEZELÉS

„Bizalmi vagyonkezelési szerződés alapján a vagyonkezelő a vagyonrendelő által tulajdonába adott dolgok, ráruházott jogok és követelések (a továbbiakban: kezelt vagyon) saját nevében a kedvezményezett javára történő kezelésére, a vagyonrendelő díj fizetésére köteles.”⁴²

³⁶ PERES: *i. m.* 28-29.

³⁷ lásd: SÁNDOR: *i. m.* 379-390.

³⁸ WELLMANN GYÖRGY (szerk.): *Ptk. Kommentár. Polgári jog Kötelmi jog Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész.* a bizalmi vagyonkezelést írta: KISS MÁRIA, 2013, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 156.

³⁹ 2009. évi CXX. törvény 5:483. § (1) bekezdés.

⁴⁰ 2009. évi CXX. törvény 5:486. §.

⁴¹ SÁNDOR: *i. m.* 393, 2009. évi CXX. törvény.

⁴² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban Ptk.), 6:310. § (1) bekezdés.

A fogalomból láthatjuk, hogy a szerződésben résztvevő felek természetes, illetve jogi személyek is lehetnek.⁴³ Nem érvényesül tehát a francia Code Civilben lévő szigorú korlátozás a vagyonrendelővel, vagyonkezelővel szemben, amely álláspontom szerint nem baj, ugyanis túlságosan korlátozná ezen jogintézmény kihasználhatóságát.

4.1. Tulajdonjog

A vagyonkezelőt rendelkezési jog illeti meg.⁴⁴ „A vagyon kezelése magában foglalja a vagyonkezelőre átruházott tulajdonjogból, más jogokból és követelésekből fakadó jogosultságok gyakorlását és az azokból fakadó kötelezettségek teljesítését.”⁴⁵ A Ptk. ezen szakaszából tehát nyilvánvaló, hogy a vagyonkezelő a tulajdonos.

4.2. A trust céljai

A trust számos esetben nyújthat megfelelő megoldást. A jog számos területe kapcsolatban áll ezzel a jogintézménnyel, gondoljunk csak az öröklési jogra, a családi jogra, munkajogra, a pénzügyi jogra, a büntetőjogra. Szinte alig van olyan jogterület, amivel ne érintkezne valamilyen szinten. A trust összes céljának felsorolása lehetetlen, csak egy-két fontosabb célt fogok bemutatni. A trust kifejezés alatt ebben a fejezetben nemcsak az angolszász trustot, hanem valamennyi fajta trustot értem (fiducie, trust interno, bizalmi vagyonkezelés, stb.).

Először is felsorolnék néhány olyan élethelyzetet, amikor kifejezetten hasznos lehet a trust.

A bizalmi vagyonkezelés megvédi az egyént attól, hogy a megbízhatatlan örökösök elherdálják a vagyont.⁴⁶

Ezen kívül persze más célokra is létrejöhet a trust: jótékonyági célból, befektetések kezelése céljából, nyugdíj, járadék céljából, munkavállalók díjazása érdekében, finanszírozási források egységes kezelése céljából, vagyon védelme érdekében, adótervezés céljából, vagy közös tulajdon kezelése céljából.⁴⁷

Örökösödésnél is lehet használni, például kiskorú örökös esetén, annak nagykorúságáig a vagyont a vagyonkezelő kezeli, de a vagyon kedvezményezettje a kiskorú örökös, a hasznok őt fogják megilletni. A hitelezőktől, valamint más rokonoktól védi ez a konstrukció a vagyont. Ha pedig valaki örököl egy céget és nem ért annak az irányításához, akkor is célszerű vagyonkezelő segítségét igénybe

⁴³ WELLMANN: *i. m.* 158.

⁴⁴ Ptk. 6:318. § (2) bekezdés.

⁴⁵ Ptk. 6:318. § (1) bekezdés.

⁴⁶ http://www.piacessprofit.hu/kkv_cegblog/penz/van-a-vegrdendeletnel-is-biztosabb-megoldas/ (2014.08.15).

⁴⁷ SÁNDOR: *i. m.* 21.

venni, a profit attól függetlenül az örökösöt fogja megilletni, tehát a hozzá nem értéstől is védelmet nyújt a bizalmi vagyonkezelés.⁴⁸

A bizalmi vagyonkezelés akkor is hasznos lehet, ha valaki hirtelen jut nagyobb összeghez, például nyer a lottón.⁴⁹

Sajnos azonban hozzá kell tenni, hogy „a bizalmi vagyonkezelés arra is lehetőséget teremt, hogy cégvezetők vagy politikusok elrejtsek vagyonukat.”⁵⁰

Azt is meg kell említeni, hogy a bizalmi vagyonkezelés alkalmas lehet a gazdasági tulajdonos személyének jogellenes célok elérése érdekében történő titokban tartására, adóelkerülésre, valamint pénzmosásra. Ezen célok elkerülése végett megfelelő prevenciót és szankciókat szükséges alkalmazni.⁵¹

A különböző szakirodalmak tanulmányozása során világossá vált számomra, hogy milyen hasznos lehet ez a jogintézmény egyes élethelyzetekben, nagyon sok problémát ki lehet küszöbölni vele. Viszont úgy gondolom, hogy számos szabály kijátszására is alkalmas, leginkább a vagyon eltitkolását, illetve az öröklési jogra gyakorolt hatását tartom veszélyesnek. Az öröklési jognak nagyon szigorú szabályai vannak, akár a végrendeletre vonatkozó, akár a törvényes öröklésre vonatkozó rendelkezéseket vizsgáljuk meg. A kötelesrész is arra szolgál, hogy ne lehessen kismimmizni az örökösöket. Azonban a bizalmi vagyonkezeléssel átkerül a tulajdonjog a vagyonkezelőhöz, ezáltal védett lesz a vagyon a kötelesrésszel szemben. Bár a bizalmi vagyonkezelés alappillére a bizalom, egy belső jogviszony, két fél megállapodásán alapszik, mégis nagyon szükséges, hogy jól átlátható legyen mások számára is, különben jelentős problémákhoz vezethet.

4.3. Az angol trust és a magyar bizalmi vagyonkezelés összehasonlítása

Az angol trust és a magyar bizalmi vagyonkezelés nagyon sok mindenben hasonlít egymásra, azonban mégis más a kettő. Mind a kettőben van vagyonrendelő, vagyonkezelő, kedvezményezett, az alapjogviszony tehát nagyon hasonlít egymásra. Ebben a részben főleg a két jogintézmény közötti legfontosabb különbségeket szeretném bemutatni.

Az angolszász jogban a trust nem sorolható a szerződések közé,⁵² ezzel szemben a magyar Ptk. szerződésként szabályozza ezt a jogintézményt.⁵³ Az angolszász jogban érvényesül a kettős tulajdonjogi koncepció (legal title-equitable

⁴⁸ <http://www.sokkaljobb.hu/content/%C3%ADgy-lehet-magyar-orosz%C3%A1lgb%C3%B3l-ad%C3%B3paradicsom> (2014.08.15).

⁴⁹ http://hvg.hu/enesacegem/20140313_Figyelem_Uj_uzletagakat_teremt_a_Ptk_modo, (2014.08.22).

⁵⁰ http://hvg.hu/enesacegem/20140313_Figyelem_Uj_uzletagakat_teremt_a_Ptk_modo, (2014.08.22).

⁵¹ SÁNDOR: *i. m.* 21.

⁵² Uo. 125.

⁵³ Ptk. 6:310. § (1) bekezdés.

title),⁵⁴ ezzel szemben a magyar jogban a vagyongazdálkodó a tulajdonos.⁵⁵ További fontos különbség, hogy az angol trust csak ingatlan és végrendelet esetében köve-
teli meg az írásba foglalást,⁵⁶ a magyar jog azonban minden esetben kötelezővé
teszi.⁵⁷ Az angolszász jogban a trust időtartamát egy speciális szabály a Rule Aga-
inst Perpetuities szabályozza (ez alól persze van kivétel, nevezetesen a charitable
trust),⁵⁸ a magyar jogban a Ptk. egyszerűen ötven évben határozza meg a maximá-
lis időtartamot.⁵⁹ Ami a díjazást illeti, az angolszász jog abból indul ki, hogy va-
gyongazdálkodó ingyenesen vállalja el vagyongazdálkodói tisztségét, de lehetőség van arra
is, hogy díjazásban részesüljön,⁶⁰ a magyar jogban azonban pont a fordítottja ér-
vényesül, a Ptk. a visszatérő szerződésből indul ki, de lehetőség van ingyenes
szerződésre is.⁶¹ A magyar jogban nem került bevezetésre a constructive trust és a
charitable trust, de ezeket helyettesíti a jogalap nélküli gazdagodás és az alapít-
vány, illetve a közérdekű felajánlás intézményei.⁶²

A discretionary trusthoz hasonló rendelkezés létezik a magyar polgári jog-
ban, ugyanis lehetőség van arra, hogy a vagyongazdálkodó határozza meg a kedvezmé-
nyezettek körét és azok részesedését.⁶³

A bizalmi vagyongazdálkodás szabályanyagának kialakítása nem volt egyszerű
feladat, nehéz megtalálni az arany középút. Ezt Illés István párhuzamával szeret-
ném illusztrálni:

A teknős és a nyúl futóversenyét természetesen mindig a nyúl nyeri meg,
mivel sokkal gyorsabb, mint a teknős. A teknőst viszont védi a páncélja, kevesebb
veszélynek van kitéve, mint a nyúl. A nyúl páncél híján védtelen, őt csak a gyor-
sasága védi meg. Ezt a példát párhuzamba lehet állítani a joggal: a jogban is minél
több biztosítékkal akarunk körbevenni egy jogintézményt, minél több háttérsza-
bályt teszünk mögé, annál lomhább, rugalmatlanabb lesz, és ez által a teknősre fog
hasonlítani.⁶⁴

Számomra ez a párhuzam azt jelenti a bizalmi vagyongazdálkodás tekintetében,
hogy minél jobban próbálják különböző biztosítékokkal körülvenni ezt a jogintéz-
ményt, megakadályozni azt, hogy visszaéljenek vele, annál kevésbé fogja tudni
betölteni az eredeti célját, egyre kevésbé lesz vonzó az emberek számára. Éppen

⁵⁴ REUTLINGER: *i. m.* 151.

⁵⁵ Ptk. 6:318. § (1) bekezdés.

⁵⁶ SÁNDOR: *i. m.* 128.

⁵⁷ Ptk. 6:310. § (2) bekezdés, SÁNDOR: *i. m.* 408.

⁵⁸ CSIZMAZIA – SÁNDOR: *i. m.* 16., SÁNDOR: *i. m.* 408.

⁵⁹ Ptk. 6:326. § (3) bekezdés, SÁNDOR: *i. m.* 408.

⁶⁰ SÁNDOR: *i. m.* 141-142.

⁶¹ Ptk. 6:310. § (1) bekezdés, 6:321. § (2) bekezdés.

⁶² SÁNDOR: *i. m.* 408.

⁶³ Ptk. 6:311. § (3) bekezdés.

⁶⁴ ILLÉS: *i. m.* 550.

ezért úgy kell kialakítani a szabályanyagát, hogy az elég rugalmas legyen, ugyanakkor körül legyen bástyázva a megfelelő biztosítékokkal.

Az, hogy mennyire fogják visszaélésre használni a bizalmi vagyonkezelést hazánkban, a joggyakorlatból fog kiderülni, de jelenleg még nem született bírósági döntés a hazai joggyakorlatban.

Az azonban tény, hogy amióta megjelent a trust, már a kezdetektől fogva visszaéltek vele, tehát mindvégig megmaradt kétarcú jogintézménynek és nem valószínű, hogy ez a jövőben megváltozna.

5. ÖSSZEGZÉS

A tanulmány célja az volt, hogy bemutassam a trust és bizalmi vagyonkezelés fejlődéstörténetének legfontosabb mérföldköveit. A legjobban a use jogintézményét részleteztem, a római jogi előzmények feltárása nem volt a célom, csak a use-zal összefüggésben említettem meg a fideicommissumot és a fiduciát, azonban természetesen más római jogi jogintézmények is hasonlítottak a trustra. A fideicommissumot azért mutattam be részletesebben, mert egyesek szerint a use előzményének tekinthető, másrészt a magyar hitbizománnyal kapcsolatban is fontosnak tartottam megemlíteni.

A bizalmi vagyonkezelés egy kétarcú jogintézmény: számos lehetőséget rejt magában, de ugyanakkor visszaélésekre is lehetőséget ad. Azonban hozzáteszem, hogy majdnem minden jogintézménnyel vissza lehet valamilyen formában élni. Tanulmányomban többször használtam a „csalás” kifejezést, amely első ránézésre nem tűnik precíz szóhasználatnak (hiszen jogszabály által megengedett cselekményről van szó a use/bizalmi vagyonkezelés esetében, a csalás pedig inkább jogszabállyal ellentétes cselekményekre utal), mégis szükségesnek tartom annak alkalmazását: egyrészt az angolszász terminus technicust pontosan tükrözi, másrészt magyar szakirodalomban is használják.

Egyesek szerint idegen eredetű jogintézményt nem volt célszerű beépíteni a magyar Ptk.-ba. Ugyanakkor, ha belegondolunk, hogy Franciaországban és Olaszországban is nagy sikert aratott, ahol szintén kontinentális jog uralkodik, mint Magyarországon, akkor miért ne működhetne nálunk is? Álláspontom szerint sem feltétlen kellett volna a hatályos Ptk.-ba beépíteni, az olasz megoldást kellett volna választani, ahol egy nemzetközi egyezmény ratifikálása után hoznak létre trustokat, anélkül, hogy részletesen szabályoznák a Codice Civileben.

Felmerül a kérdés, hogy ha valóban igény volt Magyarországon a bizalmi vagyonkezelés bevezetésére, akkor hogyan lehetséges, hogy 2016-ban még nincs jogeset a hazai judikatúrában. Egyesek szerint nem is volt rá valós igény. Álláspontom szerint azonban ez átmeneti állapot, nemsokára ki fogják használni ezen jogintézmény előnyeit. El fog terjedni és valószínűleg sok jogvitát is fog generálni,

és szinte biztos vagyok benne, hogy mint ahogyan azt a kezdetektől láthattuk, a trustot/bizalmi vagyonkezelést mindig körülvette a jogszabályok kijátszásának, különböző adók elkerülésének a gondolata és ez alól hazánk sem fog kivételt képezni.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Felhasznált szakirodalom

- [1.] BORDWELL, PERCY: The repeal of the Statute of Uses, in *39 Harv. L. Rev.* 466, 1925-1926, 466-484.
- [2.] BRÓSZ RÓBERT – PÓLAY ELEMÉR: *Római jog*, Második kiadás, 1976, Tankönyvkiadó, Budapest.
- [3.] CSIZMAZIA NORBERT – SÁNDOR ISTVÁN: A bizalmi (fiduciárius) vagyonkezelés modelljei és a Ptk. reformja, in *Polgári Jogi Kodifikáció*, IV. évfolyam 4. szám, 10-29.
<http://ptk2012.hu/wp-content/uploads/2012/11/2002-4kodi.pdf> (2017.01.17).
- [4.] FALUS ORSOLYA: Az iszlám alapítvány- a "waqf", in *Jogtörténeti Szemle* 2014/3. szám, 1-7.
<http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/TanszekiKiadvanyok/doc/JSZ201403.pdf> (2017.01.26).
- [5.] F. FRATCHER, WILLIAM: Uses of Uses, in *Vol. 34 Mo. L. Rev. (Missouri Law Review)*, 1969, 39-66.
- [6.] HOMOKI NAGY MÁRIA: *A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig*, 2001, JATE Press, Szeged.
- [7.] ILLÉS ISTVÁN: Mire jó a bizalmi vagyonkezelés?, in *Jogtudományi Közöny*, LXVI. évfolyam, 2011. november, 550-556.
http://www.retiantallpartners.hu/wp-content/uploads/2013/03/ILI_JT_Kozlony.pdf (2017.01.16).
- [8.] MOLNÁR IMRE – JAKAB ÉVA: *Római jog*, 2008, Generál Nyomda Kft., Ötödik, átdolgozott kiadás, Szeged.
- [9.] PERES ZSUZSANNA: *A magyar „hitbizományi” jog kezdetei* (doktori értekezés), 2009, Pécs, http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/peres-zsuzsanna/peres_zsuzsanna-vedes-ertekezes.pdf (2016.11.02).
- [10.] POZSONYI NORBERT: *Zálogpraxis az ókori Rómában* (PhD értekezés), 2012.
<http://www.juris.u-szeged.hu/download.php?docID=15648> (2017.01.11).
- [11.] REUTLINGER, MARK: *Wills, Trusts, and Estates Essential Terms and Concepts*, Second Edition, 1998, Aspen Law&Business, formerly published by Little, Brown and Company.
- [12.] SÁNDOR ISTVÁN: *A bizalmi vagyonkezelés és a trust*, 2014, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest.
- [13.] SMITH, DAVID T.: The Statute of Uses: A Look at Its Historical Evolution and Demise, in *18 Cas. W. Res. L. Rev.* 40, 1966, 40-63.

<http://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4446&context=caselrev> (2016.12.13.)

- [14.] WELLMANN GYÖRGY (szerk.): *Ptk. Kommentár. Polgári jog Kötelmi jog Harmadik, Negyedik, Ötödik és Hatodik Rész.* a bizalmi vagyongazdálkodást írta: KISS MÁRIA, 2013, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest.

Felhasznált jogforrások

- [1.] Statutes of Mortmain, 1279 http://www.liquisearch.com/statutes_of_mortmain/text_of_the_first_statute_1279 (2016.12.13).
[2.] 2009. évi CXX. törvény a Polgári Törvénykönyvről.
[3.] 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

Internetes hivatkozások

- [1.] https://www.oxbridgenotes.co.uk/revision_notes/law-history-of-english-law/samples/history-of-uses-and-trusts (2016.12.13).
[2.] <https://www.britannica.com/topic/use> (2016.12.13).
[3.] <https://www.britannica.com/topic/mortmain> (2017.01.16).
[4.] <http://www.estatesortrusts.co.uk/differences-between-implied-and-express-trusts.html> (2014.08.10).
[5.] <http://www.hmrc.gov.uk/trusts/types/discretionary-accum.htm> (2014.08.10.)
[6.] <http://www.inheritancesolutions.co.uk/trusts/what-are-the-different-types-of-trust.html> (2014.08.10).
[7.] http://www.piacessprofit.hu/kkv_cegblog/penz/van-a-vegrdendeletnel-is-biztosabb-megoldas/ (2014.08.15).
[8.] <http://www.sokkaljobb.hu/content/%C3%ADgy-lehet-magyarors%C3%A1gb%C3%B3l-ad%C3%B3paradicsom> (2014.08.15.)
[9.] http://hvg.hu/enesacegem/20140313_Figyelem_Uj_uzletagakat_teremt_a_Ptk_modon (2014.08.22).